

Marianne Hafnor Bøe og Anne Kalvig, *Mennesker, meninger, makter: En introduksjon til religionsvitenskap*. Oslo: Cappelen Damm AS, 2020 (277 sider).

Anmeldt av Maja Marcella Sanaker Kjærstad

Med denne boka har Marianne Hafnor Bøe og Anne Kalvig ønsket å gi en oppdatert introduksjon til religionsvitenskap tilpasset nye studenter, noe de etter min mening har klart med glans. *Mennesker, meninger, makter* gir en engasjerende og lettlest presentasjon av det mange-fasettete fagfeltet religionsvitenskap. I forordet sier forfatterne selv at de bygger videre på Ingvild S. Gilhus og Lisbeth Mikaelsson sitt arbeid i *Nytt blick på religion: Studiet av religion i dag* fra 2001. De ønsker at boka deres, på samme måte som *Nytt blick på religion* i sin tid gjorde, skal utfordre og gi grunnlag for diskusjon blant faglig interesserte. Bøe og Kalvig plasserer *Mennesker, meninger, makter* i den kulturanalytiske forskningstradisjonen som Gilhus og Mikaelsson banet vei for, men de ønsker også å oppdatere fagperspektivene som disse introduserte i 2001. Ved å inkludere et bredt spekter av nyere forskningsbidrag til feltet, samt å vie oppmerksomhet til temaer og diskusjoner som i nyere tid har preget religionsvitenskapen, lykkes forfatterne med dette prosjektet. De opererer med en vid religionsdefinisjon, og illustrerer godt det mangfoldet vi finner både i religionsbegrepet og i religionsvitenskapen som fagfelt.

Boka er først og fremst skrevet for nye studenter i religionsvitenskap, og presenterer fagfeltet på en måte tilpasset disse. Skriveprosessen har foregått i samspill med utviklingen av bachelorprogrammet Religion, kultur og samfunn ved UiS, der studenter har fått «testet» et førsteutkast av *Mennesker, meninger, makter* som pensum. Disse har kommet med tilbakemeldinger på kapitтелutkast, og på denne måten har hovedmålgruppen for boka selv vært en bidragsyter i prosessen med å ferdigstille den. Resultatet er en svært pedagogisk presentasjon av fagfeltet som trolig vil bli et både behagelig og engasjerende møte med religionsvitenskapen for nye studenter. En tanke bak den tematiske inndelingen

av stoffet er også at den skal kunne fungere som forelesningsplan. I hvert kapittel finner vi arbeids- og diskusjonsoppgaver for videre arbeid med temaene, som nok vil være et godt verktøy i kollokviesammenheng og i studenters selvstendige arbeid med pensumet. Disse oppgavene, samt hvert kapitells forslag til videre lesning, oppmuntrer til kunnskapsinnhenting som går utover innholdet i boka, og legger slik til rette for videre utforskning. Informasjonen er også gjort tydelig og tilgjengelig gjennom hvert kapitells liste med ordforklaringer og stikkordregisteret i slutten av boka.

De første kapitlene i *Mennesker, meninger, makter* tar for seg temaer som de fleste vil forvente av en innføringsbok i religionsvitenskap. Kapittel 1, «Studiet av religion» gir en kort presentasjon av ulike paradigmer og fagretninger i religionsvitenskapens historie, samt en beskrivelse av hva som kjennetegner fagfeltet. Bøe og Kalvig illustrerer godt hvordan spørsmål om definisjon av religion er viktig gjennom eksempler der religion viser seg på svært ulike måter. I kapittel 2, «Guder, makter og myter» skriver forfatterne innledningsvis at slike begreper som vi finner i kapiteltittelen har blitt nedprioritert i overgangen fra et fenomenologisk til et kulturvitenskapelig paradigme, men at en ikke «kommer utenom» at de fortsatt preger fagfeltet. Bøe og Kalvig argumenterer også for at begreper som gud og myte kan være nyttige verktøy for å avdekke mangfoldet av forestillinger som eksisterer, og kapitlet gir en presentasjon av slike forestillinger og relevante begreper, med vekt på nettopp kompleksitet og mangfold. Blant annet problematiseres gudsbegrepet gjennom et interessant eksempel, zoroasternes forhold til ilden. Gjennom kapitlet møter leseren en mengde tekstbokser om religioner som ikke tilhører de fem «verdensreligionene», religioner som bokas hovedmålgruppe ikke nødvendigvis har kjennskap til fra før av. Kapittel 3, «Sentrale fagdiskusjoner» presenterer ulike typer religionsdefinisjoner før det går videre til å legge fram fagdiskusjoner i religionsvitenskapen. Dette gjøres på en oversiktlig måte, med utgangspunkt i fire spørsmål forfatterne mener har vært viktige i utviklingen av faget, (1) «Er religion *sui generis*», (2) «Er studiet av det religiøse mennesket egentlig studiet av den religiøse mann?»,

(3) «Vil religion utspille sin rolle i møte med moderne tid?» og (4) «Hvordan er religionsbegrepet konstruert?».

I kapittel 4, «Metodemangfold», har Bøe og Kalvig gjort et godt valg ved å vie oppmerksomhet til noe som har en mindre framtredd rolle i *Nytt blikk på religion*, nemlig religionsvitenskapelige forskningsmetoder. Kapittelet tar for seg et spekter av metoder som har blitt benyttet innenfor forskningsfeltet og ulike diskusjoner knyttet til metodedit dilemma og forskningsetikk. Forfatterne poengterer selv at de, ved å inkludere et eget kapittel om religionsvitenskapelige forskningsmetoder, vil framheve den store betydningen metode har i religionsvitenskapen. Kapittelet kan gi nye studenter nyttig kunnskap om hvordan forskning innenfor feltet kan bli utført, samt hvilke utfordringer og dilemma en kan møte knyttet til dette. I kapittel 5, «Ritualer og religiøs praksis», møter vi ulike begreper, typologier og diskusjoner knyttet til handlingsaspektet ved religion. Kapittelet dekker, i tråd med bokas gjennomgående vide religionsdefinisjon, både former for tradisjonelle religiøse ritualer og mer hverdagslige handlinger som har en tilknytning til religion. Gjennom interessante eksempler blir også grensen mellom magi og religion diskutert, og sammenhengen mellom symboler og ritualer illustrert. I kapittel 6, «Kulturperspektiver på religion», vises og diskuteres de komplekse relasjonene mellom fenomenene religion og kultur. Kapittelet utforsker antropologer og religionsviteres bidrag til studiet av samspillet mellom fenomenene, og mulighetene som gis med et kulturanalytisk perspektiv på religion. Hvordan forholdet mellom religion og kultur tematiseres i ulike sammenhenger, blir illustrert gjennom gode eksempler fra det norske utdanningssystemet og det indiske kastesystemet.

Kapittel 7, «Religion i moderne samfunn» gjør rede for tendenser i det religiøse bildet i dag, både på samfunns- og individnivå. Det presenterer sekularisering og sakralisering som parallelle religiøse endringsprosesser i samtiden, og det viser de mangfoldige og komplekse måtene religion viser seg i samfunnet. Kapittelet tar også opp framtredd samfunnsdebatter relatert til religion, blant annet knyttet til temaet religionsfrihet. I kapittel 8, «Kjønns- og maktkritiske blikk

på religion», viderefører Bøe og Kalvig innledningsvis en viktig kritikk mot religionsvitenskapens tidligere mannsfokus, en kritikk som vi også finner i *Nytt blikk på religion*. Kapittel tittelen viser til relasjonen mellom religion, kjønn og makt, og forfatterne argumenterer for at makt er et nøkkelbegrep i forholdet mellom religion og kjønn som bør vies mer oppmerksomhet innenfor feltet. I dette kapittelet presenterer de viktige perspektiver for å forstå sammenkoblingen mellom religion, kjønn og makt, først gjennom *sosialkonstruktivisme* og *postkolonialisme*. Sistnevnte perspektiv viser forfatterne nytten av gjennom en svært interessant omtale av det samfunnsaktuelle fenomenet *femonasjonalisme*. Her viser også Bøe og Kalvig hvordan *interseksjonalitet* i nyere tid har fått oppslutning innenfor kjønnsforskning, og hvordan dette kan være et nyttig verktøy i religionsvitenskapelige studier.

I de siste kapitlene møter vi presentasjoner av særlig samfunnsaktuelle temaer i religionsvitenskapen. I «Populærkulturens religionsuttrykk», kapittel 9, viser Bøe og Kalvig, med spennende eksempler, hvordan populærkulturen er et høyst aktuelt og interessant sted å undersøke hvordan religion kommer til uttrykk. Særlig oppmerksomhet vies spillefilmen *Avatar*, tv-serien *The Handmaid's Tale* og tv-programmet *Åndenes Makt*, samt tre ulike festivaler. Med disse festivalene, nærmere bestemt «Burning Man», «Midgardsblot» og «Isogaisa» som eksempler på religionsarenaer, viser forfatterne hvordan hybride former for religion og spiritualitet kombineres med mer sekulære elementer på intrikate måter. Kapittelet om religion og populærkultur kan være kjekk lesning for nye studenter, men også en inspirasjonskilde for lærere i skolen ettersom implementeringen av fagfornyelsen fra 2020 har ført til at populærkultur har kommet inn i læreplanene for religionsfagene. Bokas tiende og siste kapittel, «Religion, økologi og materielle forståelser» tar for seg forholdet mellom religion og høyst aktuelle tematikker som natur, økologi og klimakrise, samt hvordan religionsforskningen har møtt samtidens klimarelaterte utfordringer.

Mennesker, meninger, makter er en spennende og lettlest innføring i religionsvitenskap, som på en vellykket måte presenterer fagfeltets historie og samtidens religionsforskning. Boka får fram kompleksiteten i

religion som fenomen, med spennende og varierte eksempler fra eldre og nyere, internasjonal og mer lokal forskning av forfatterne selv og andre. Den vide religionsdefinisjonen forfatterne opererer med gjør at bredden og mangfoldet, i metoder og tematikker, som eksisterer innenfor religionsvitenskapen som fagfelt kommer godt fram. Gjennomgående viser Bøe og Kalvig hvordan de til en viss grad bygger på Gilhus og Mikaelssons innføringsbok fra 2001, men også at deres «nyere blikk på religion», en oppdatert innføring i fagfeltet, er velkommen. De trekker fram forskning som har blitt gjort etter utgivelsen av *Nytt blikk på religion*, og de viser samspillet mellom religion og særlig aktuelle temaer i kapittelet om populærkultur og kapittelet om natur, økologi og klimakrise. Dette kan vekke ekstra interesse for religion og religionsforskning for nye studenter og andre som ikke har god kjennskap til fagfeltet fra før av. Som masterstudent i religionsvitenskap setter jeg også særlig pris på kapittelet om metode. Mitt første ordentlige møte med religionsvitenskapelige forskningsmetoder kom ikke før på masternivå, og dette er noe jeg selv gjerne ville lært mer om tidligere i studiet.

For det meste har Bøe og Kalvig gjort fornuftige, pedagogiske valg for å gjøre informasjonen tilgjengelig for lesere som ikke har mye bakgrunnskunnskap om religionsvitenskap. Personlig synes jeg likevel at mengden av tekstbokser om «mindre kjente religioner» i kapittel 2 svekker kapittelets leservennlighet noe. Lesere med lite forkunnskaper på området vil nok sette pris på å få litt informasjon om disse religionene, men det kan tenkes at kombinasjonen av brødtekst og den store mengden tekstbokser i kapittelet kan være overveldende. Muligens kunne presentasjonen av disse religionene med fordel vært gjennomført på en annen måte.

Med *Mennesker, meninger, makter* har Bøe og Kalvig lyktes i å gi en grundig, oversiktlig og engasjerende presentasjon av religionsvitenskapen som kan vekke en interesse for fagfeltet hos nye studenter og andre interesserte. Boka kommer trolig til å bli et svært nyttig for innføringsemner i faget, både i utarbeidingen av forelesningsplaner og som pensum. Jeg vil anbefale denne innføringsboka på det varmeste, både

dīn 1/2021

til forelesere som skal undervise i denne typen fag, til nye studenter i religionsvitenskap og til alle andre som er interessert i å lære mer om religion og studiet av det.